

dirildiği hac yolculuğu sırasında da kurbanlık yirmi devenin bakımı ve sürücülüğü işini Nâciye yaptı. Vedâ haccında Resûl-i Ekrem'in 100 civarındaki kurbanlık devesini Mekke'ye götürmesi işi Nâciye b. Cüdeb başkanlığında bir grup gence verildi.

Nâciye b. Cüdeb Hudeybiye'de bulundu ve Bey'atürrıdvân'a katıldı. Burada su sıkıntısının baş gösterdiği, Hz. Peygamber'in bir mucizesiyle bu sıkıntının giderildiği, suyu dağıtma işinde onun da görev aldığı rivayet edilmiştir. Hayber Gazvesi'nde, Hudeybiye'de, Mekke'nin fethinde ve Vedâ haccında da bulunan Nâciye b. Cüdeb'in Hz. Peygamber'den bir hadis naklettiği, kendisinden de Urve b. Zübeyr b. Avvâm, Abdullah b. Amr el-Eslemî ve Meczee b. Zâhir el-Eslemî'nin rivayette bulunduğu bilinmektedir. Nâciye aynı zamanda karşılaştığı olaylar hakkında anında şiirler söyleyebilen bir şair olarak tanınmaktadır. Muhtemelen yaşlılığı sebebiyle Hulefâ-yi Râşidîn döneminde kendisine aktif bir görev verilmeyen Nâciye b. Cüdeb'in Muâviye b. Ebû Süfyân'ın hilâfeti yıllarında (661-680) Medine'de vefat ettiği tahmin edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Dârimî, "Menâsik", 66; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 18; Tirmizî, "Hac", 71; Vâkıdî, *el-Megâzi*, II, 572, 573, 575, 578, 587-588, 701, 732; III, 1077, 1090-1091; İbn Hişâm, *es-Sire*, III, 324-325; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 121, 168, 173; IV, 315; Belâzûrî, *Ensâb*, I, 353; Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülük*, Beyrut 1411/1991, II, 118; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VIII, 486; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), IV, 1552-1553; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-ğâbe*, V, 294-295; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm: sene 41-60*, s. 126; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), VI, 399.

MEHMET EFENDİOĞLU

NÂDİR

(النادى)

Dinî, siyasi vb. konuların müzakere edildiği kabile meclisi (bk. DÂRÜNNEDVE; MECLİS).

NADİR (Benî Nadîr)

(بنو النضير)

Hicretten sonra Medine'den sürülen ikinci yahudi kabilesi.

Muhtemelen Kudüs'ün milâttan önce 587'de Buhtunnasr veya milâttan sonra 70'te Titus tarafından işgali sırasında bölgeden kaçarak Medine civarına yerleşen üç yahudi kabilesinden biridir (diğerleri Benî Kurayza ve Benî Kaynukâ'dır); soylarının Hz. Hârûn'dan geldiğini iddia ederler.

Benî Nadîr, hicretten önce Evs ve Hazrec arasında meydana gelen Buâs savaşında Benî Kurayza ile birlikte Evs'in yanında yer aldı ve Benî Kaynukâ'nın yardım ettiği Hazrec'in yenilgiye uğratılmasında rol oynadı. O dönemde kendi aralarındaki mücadelede de Benî Nadîr diğer yahudi kabilelerine üstünlüğünü kabul ettirmişti; Benî Nadîr'den bir kişi onlardan birini öldürdüğünde yarım diyet verirken onlar tam diyet ödüyorlardı. Ancak hicretten sonra Hz. Peygamber hakemlik ettiği böyle bir olay münasebetiyle bu eşitsizliği ortadan kaldırdı. Hicretten sonra hazırlanan Medine anayasasına yine Evs kabilesinin müttefiki olarak katılan Benî Nadîr şehrin dış taraflarında Benî Hatme Mezarlığı civarında oturuyor ve yahudiler arasında en kalabalık grubu oluşturuyordu. Önceleri Resûlullah'a karşı bir hareketlerine rastlanmayan Benî Nadîr yahudileri, Bedir Gazvesi'nin ardından Benî Kaynukâ'nın şehirden sürülmesine, ayrıca kendi kabilelerinden müslümanlar aleyhine kuşkırtıcı şiirler söyleyen ve yıkıcı faaliyetlerde bulunan ünlü şair Kâ'b b. Eşref'in öldürülmesine çok kızdılar; aynı zamanda korkuya kapılarak Resûl-i Ekrem ile yeni bir antlaşma yaptılar. Fakat daha sonra Uhud Gazvesi'nin hazırlıkları sırasında bir gece 200 adamıyla birlikte gelen Ebû Süfyân'a müslümanlar hakkında istediği bilgileri verdiler; bu savaşta İslâm ordusunun tam bir üstünlük sağlayamamasından aldıkları cesaretle de müşrikerin Hz. Peygamber'i öldürme tekliğini olumlu karşılayıp antlaşmalarını bozma eğilimine girdiler.

Benî Nadîr'in Medine'den sürülmesine sebep teşkil eden olayla ilgili iki ayrı rivayet bulunmaktadır. Bunlardan birine göre, 4. yılın Safer ayında (Temmuz 625) meydana gelen Bi'rîmaûne hadisesinde yetmiş İslâm davetçisinin tuzağa düşürülüp kılıçtan geçirilmesi esnasında kurtulanlardan Amr b. Ümeyye ed-Damrî, olayı Resûl-i Ekrem'e haber vermek üzere Medine'ye dönerken yolda kendilerine saldıranlardan olduklarını zannettiği Benî Âmir kabilesinden iki yeni müslümanı öldürmüştür. Bu yanlışlık karşısında maktullerin diyetlerinin ödenebilmesi için Hz. Peygamber bir grup sahâbîyle birlikte Nadiroğulları'na giderek aralarında mevcut anlaşma gereği diyeti iştirak etmelerini istemiş ve onların kendi paylarına düşen kısmı toplamak için hazırlık yapmaları sırasında bir duvarın dibine oturup beklemeye başlamıştı. Ancak Benî Nadîrîler bunu

fırsat bilmişler ve üzerine büyük bir taş yuvarlayarak onu öldürmeye çalışmışlardı. Diğer rivayete göre ise Resûl-i Ekrem'i öldürmeleri konusunda Kureys'ten aldıkları tekelif üzerine ona bir mektup yazarak İslâm'ı kabul etmeleri için üç arkadaşıyla birlikte gelip kendilerinin çıkaracağı üç hahamla tartışmasını istemişler ve üç haham yerine bir suikast ekibi hazırlamışlardır. Her iki rivayete göre de Hz. Peygamber, Benî Nadîr yahudilerinin kendisini öldürmeye teşebbüs ettiklerini öğrenmiş ve onlara haber göndererek on gün içinde Medine'yi terketmelerini, aksi halde yakalananların öldürüleceğini bildirmiştir. Yahudiler, önce şehri terketmek için hazırlıklara başladılarsa da Abdullah b. Übey b. Selûl'ün kendilerine 2000 adamıyla yardım edeceği, ayrıca Benî Kurayza ve Benî Gatafân'dan da destek geleceği haberini göndermesi üzerine yerlerinden çıkmayacaklarını ve savaşa hazır olduklarını söylediler.

Savaş hazırlıklarını tamamlayıp 4. yılın Rebîülevvel ayında (Ağustos 625) yola çıkan Hz. Peygamber önce Benî Kurayza'nın üzerine giderek onlarla bir tarafsızlık antlaşması yaptı. Ardından Benî Nadîr'in oturduğu yeri kuşattı. On beş gün sonra kuşatmanın şiddetinden bunalan Benî Nadîr yahudileri, bekledikleri yardım da gelmeyince develerinin yüklenebildiği kadar yükü Medine'den ayrılma talebinde bulundular; taleplerinin kabul edilmesi üzerine bir kısmı 600 deve yükü ile Suriye ve Ezriât'a, daha az sayıdaki bir kısmı da Hayber'e gidip yerleştiler. Benî Nadîr yahudilerinin geride bıraktığı mallar, bölgeden sürülmelerinin ardından nâzil olan ve Benî Nadîr atıyla da bilinen Haşr süresininin 6-10. âyetleriyle fey statüsüne tâbi tutularak Resûl-i Ekrem'e tahsis edildi. Resûl-i Ekrem bunlardan bir kısmını kendi şahsî ve ailevi harcamaları için, bir kısmını cihad amacıyla kullandı; bir kısmını da uygun gördüğü kişilere verdi. Ganimetler arasında elli zırh, elli miğfer ve 340 kılıç bulunuyordu.

Hayber'e yerleşen Benî Nadîr yahudileri kısa sürede bir tehdit unsuru ve nifak kaynağı haline geldiler, sonuçta da Hendek Gazvesi'nin tertipçisi oldular. Nihayet Resûl-i Ekrem 7 (628) yılında Hayber üzerine sefere çıktı ve kazandığı zaferden sonra yine yahudilerin canını bağışlayarak ortakçı sıfatıyla eski topraklarında oturmalarna izin verdi. Ayrıca esirler arasında bulunan Benî Nadîr reislerinden Huyey b. Ahtab'ın kızı ve Kinâne b. Rebia'nın karısı Safiyye'yi bedelini ödeyip âzat ederek nikâhına aldı, böylece onlarla bir de hısımlık

NADİR (Benî Nadîr)

bağı kurdu. Hz. Ömer halife olduğunda bu yahudileri, ensardan Muzahhir b. Râfî'i öldürdükleri ve kendi oğlu Abdullah'ı uyurken damdan atıp ellerinin kırılmasına sebep oldukları için (Fayda, s. 183-187) Suriye bölgesinde ayrı bir yere iskân etti.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 246; Buhârî, "Meğâzî", 14, 15, "Farzû'l-İhumus", 19; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 169, "Harâc ve'l-İmâre ve'l-fey", 19, 22, "Akziye", 10; Nesâî, "Kasâme", 7, 8, 9; İbn İshak, *es-Sîre*, s. 291-292, 297-300; Vâkıdî, *el-Meğâzî*, I, 3, 4, 8, 184-193, 363-370, 374, 381; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 164-166, 173-174, 188-189, 202, 211-212, 215; III, 47-48, 54-60, 94, 199-202, 256; IV, 372-373; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 31-34, 57, 58; Belâzûrî, *Ensâb*, I, 262, 285, 325, 339, 374, 518; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 487-491, 493, 536, 538, 550-552, 553, 554, 555; Süheylî, *er-Rauzû'l-ünûf*, IV, 290, 310-311, 338, 372-373, 408-409; V, 396-402; VI, 12, 47, 210-211, 358-359; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 658, 680; II, 140-141, 143-144, 146, 173, 174; L. Caetani, *İslâm Tarihi* (trc. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924, II, 71, III, 99-107, 301-302; W. M. Watt, *Muhammad at Medina*, Oxford 1956, s. 192; R. Paret, *Mohammed und der Koran*, Stuttgart 1957, s. 10; Hayrullah Örs, *Musa ve Yahudilik*, İstanbul 1966, s. 7, 64, 257, 265; M. Ahmed Câdelmevîl v.dğr., *Eyyâmü'l-'Arab fi'l-Câhiliyye*, Beyrut, ts., s. 63-65; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 478-479, 508, 587, 594, 626; Mustafa Fayda, *Hz. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler*, İstanbul 1989, s. 18, 184-187; Nadir Özkuyumcu, "Asr-ı Saadet'te Yahudilerle İlişkiler", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, İstanbul 1994, II, 417-496; Elşad Mahmudov, *Sebeb ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamberin Savaşları* (doktora tezi, 2005), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 147-161; M. S. Erlangen, "Die Palmen (Lina) der Banû'n-Nadîr und die Interpretation von Koran 59:5", *ZDMG*, CXLVI/2 (1996), s. 317-380; M. Lecker, "Did Muhammad Conclude Treaties with the Jews Tribes Nadir, Qurayza and Qaynuqa'?", *JOS*, XVII (1997), s. 29-36; A. J. Wensinck, "İsrâil", *İA*, V/2, s. 1128.

NADİR ÖZKUYUMCU

NÂDİR ŞAH

(نادر شاه)

(ö. 1160/1747)

İran'da Avşarlılar hânedanının kurucusu ve ilk hükümdarı (1736-1747).

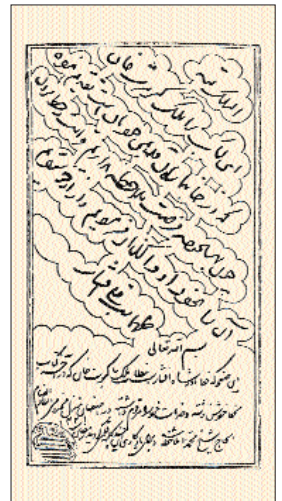
Muharrem 1100'de (Kasım 1688) Horasan'ın Destgird köyünde doğdu. Asıl adı Nadr (Nezr) Kulı'dır. Kuzey Horasan'ın Ebîverd sınır bölgesinde yaşayan Afşar Türkmenleri'nin Kırklı obasına mensup olup babasının adı İmam Kulı'dır. Çocuk yaşta babasını kaybetti. Ebîverd bölgesi valisi Baba Ali Bey'in maiyetinde bulundu ve onun iki kızı ile evlendi. 1723'te Baba Ali Bey'in vefatından sonra onun yerini aldı. Ardından İran'ın Afganlı Galzaylar (Gılzay-

lar) tarafından işgali üzerine Meşhed ve civarının bağımsız hâkimi olan Melik Mahmûd-ı Sîstânî'ye katıldı. Ancak ona karşı gerçekleştirilmek istenen bir suikasta adı karışınca bir grup arkadaşıyla birlikte kaçmak zorunda kaldı. Meşhed bölgesinde sahip olduğu yüksek meziyetlerle kendini kabul ettirip Horasan'ın meşhur emirlerinden biri oldu (1137/1725). Bu sırada Safevî tahtı için mücadele veren Abbas Mirza'nın (II. Tahmasb) talebi üzerine muhafız kuvvetleri kumandanlığına getirildi ve maiyetindeki 2000 kişiyle onun hizmetine girerek Tahmasb Kulı Han unvanıyla anılmaya başlandı. Meşhed'in zaptında önemli rol oynadı. İsfahan ve Şiraz'ı Galzaylar'dan geri aldı (1142/1729). Ardından İstanbul'daki Patrona Halil İsyanı'nı fırsat bilerek hareket geçip Hemedan ve Tebriz dahil İrâk-ı Acem ve Azerbaycan'da Osmanlılar'ın elinde bulunan yerleri yeniden Safevîler'e kazandırdı.

Bir müddet sonra doğuya yönelerek Abdâfil'er'den Herat'ı aldı. Bu arada Osmanlılar'ın karşı harekâtı neticesinde Hemedan ve Kirmanşah'ı ele geçiren Şark Seraskeri Ahmed Paşa'nın II. Tahmasb'ı yenilgiye uğratması, Hekimoğlu Ali Paşa'nın Urmiye ve Tebriz'e girmesiyle iki taraf arasında antlaşma yapılmıştı (12 Receb 1144 / 10 Ocak 1732). Tebriz, Hemedan ve Kirmanşah'ı Safevîler'e; Gence, Tiflis, Revan, Şirvan ve Dağıstan'ı Osmanlılar'a bırakan bu antlaşma, Osmanlı Hükümdarı I. Mahmud'u memnun etmediği gibi İsfahan'a dönen Nâdir tarafından da kabul görmedi. Nâdir antlaşmayı bozdu, II. Tahmasb'ı tahttan indirip yerine onun henüz birkaç aylık olan oğlu III. Abbas'ı geçirdi. Kendisini de "vekîlü'd-devle" ve "nâbü's-saltana" ilân ederek yönetime hâkim oldu (17 Rebîülevvel 1145 / 7 Eylül 1732). Ardından emrindeki kuvvetleri üçe ayırdı, başında bulunduğu orduyla Erbil'e gitti, oradan da Bağdat'a yürüyüp şehri kuşattı (Receb 1145 / Ocak 1733). Ancak yardımı gelen Erzurum Valisi Topal Osman Paşa kumandasındaki Osmanlı askerleri karşısında dayanamayıp yaralı olarak Hemedan'a döndü (7 Safer 1146 / 20 Temmuz 1733). Aynı yılın aralık ayında yeniden Irak seferine çıktı, Kerkük'ün kuzeyinde Akderbend mevkiinde Osmanlı kuvvetlerini yenerek Bağdat'ı kuşattı. Fakat İran'da kendisine karşı başlatılan bir girişimi haber alınca muhasarayı kaldırıp geri döndü. Zira bu sırada İran'ın güneydoğusunda Mahmud Han isyan etmişti. Nâdir Ramazan 1146'da (Şubat 1734) isyanı bastırıp Şiraz'ı ele geçirdi. Oradan İsfahan'a gitti ve Osmanlılar'a karşı Ruslar'la bir ittifak yaptı. 1147

Şevvalinde (Mart 1735) Ruslar'ın desteğiyle Gence'yi kuşattıysa da ele geçiremedi ve Kars'a yürüdü. Burada bir günlük mücadelenin ardından Arpaçay'ı geçerek Kars'ın güneydoğusuna çekildi. Kendisini takip eden Abdullah Paşa kuvvetlerini mağlûp ettikten sonra 17 Safer 1148'de (9 Temmuz 1735) Gence'yi, 22 Rebîülevvel'de (12 Ağustos) Tiflis'i ve 15 Cemâziyelevvel'de (3 Ekim) Revan'ı zaptetti. Böylece İran'ı Osmanlı ve Rus baskısından kurtarmış oldu. Bu seferlerin ardından Mugan sahrasında ordu kumandanları, devlet adamları, ulemâ ve eşrafın katıldığı bir kurultay tertip ederek artık İran'ın istikrara kavuştuğu gerekçesiyle Horasan'a dönmek arzusunu belirtti. Sayıları 20.000'i bulan katılımcılar kendisinden İran'ı bırakmamasını istediler. Bunun üzerine Safevîler'le Osmanlılar arasında savaşırlara ve dolayısıyla kan dökülmesine sebep olan aşırı Şii anlayışının terk edilip mutedil Ca'ferî mezhebinin benimsenmesi şartıyla bu isteği kabul etti ve Nâdir Şah unvanıyla hükümdarlık makamına getirildi (24 Şevval 1148 / 8 Mart 1736). Böylece Safevîler hânedanı son bulmuş oluyordu. Nâdir Şah'ın müslümanlar arasında mezhep farklılığından doğan düşmanlığa nihayet vermek ve İran'ı İslâm ülkeleri arasında yalnızlıktan kurtarmak için başlattığı bu hareket İran'da onun Sünnîlik'le itiham edilmesine yol açtı.

Osmanlılar'la yapılan barış görüşmelerinde bu durum bildirilerek diğer şartların yanında Osmanlılar'ın Ca'ferî mezhebini beşinci hak mezhep olarak kabul etmeleri, Mekke'de Ca'ferîler adına bir rükün açılması ve İranlı hacılar için emir-i hac tayininin kabulü istendi. Aylar süren müzakerelerden sonra Osmanlı tarafı İranlı hacılar için emir-i hac tayinini kabul etti (18

Nâdir Şah'ın el yazısı (İSAM fotoğraf arşivi)